

Стаття представляє основні підходи до створення навчального посібника для студентів спеціальності "Прикладна лінгвістика". Робиться спроба обґрунтувати необхідність знань і вмінь оперування концептом як такою ментальною сутністю, яка вербалізується та відображає культурно-національне представлення людини про дійсність.

Ключові слова: когнітивне моделювання, картина світу, концепт, фрейм, знання.

Актуальність даної статті обумовлюється тим фактом, що одним із важливих завдань прикладної лінгвістики є оптимізація когнітивної функції мови, яка пов'язана з мисленням, пізнанням дійсності: за допомогою мови знання інтерпретується, що призводить до породження нових знань. Когнітивне моделювання, таким чином, виявляється одним з важливих компонентів підготовки фахівця з даної спеціальності.

Взагалі, використання мови для різних прикладних задач вимагає того, щоб об'єкт був представлений у вигляді моделі, тобто до певної міри, формалізований. До моделі висувають низку обов'язкових вимог: 1) моделювання – це конструювання іншого об'єкта (реального або уявного), який є ізоморфним (повна взаємна відповідність) даному об'єкту за суттєвими ознаками; 2) модель – це логічна конструкція, яка відтворює характеристики об'єкта; 3) модель – це система, яка відображає або відтворює об'єкт, вона може заміщати його і надавати нову інформацію про цей об'єкт, тому моделювання об'єктанеобхідний компонентного пізнання; 4) модель відображає не тільки реальні об'єктивні якості об'єкта, але й нашу точку зору на об'єкт, ті вимоги до відповідності моделі модельованому об'єкту, які ми завжди пред'являємо; 5) при моделюванні кожен раз виділяються окремі ознаки об'єкта, які потрібні для

аналізу, тому ніяка модель не може бути повною і вичерпати всі ознаки об'єкта; 6) існує багато моделей одного і того ж модельованого об'єкта, це залежить від мети моделювання; 7) абстрактний об'єкт є узагальненням багатьох можливих моделей даного конкретного об'єкта, тобто інваріантом цих моделей; 8) модель, як правило, повністю піддається формалізації та операціоналізації; 9) модель обов'язково потрібно перевірити (верифікувати); 10) лінгвістичне моделювання обов'язково передбачає використання абстракції та ідеалізації.

Одним з інструментів вирішення прикладних лінгвістичних завдань виступає моделювання знань, тобто когнітивне моделювання. Модель світу – це така сукупність організованих знань про світ, яка характеризує когнітивну систему або комп'ютерну модель, яка її відтворює. Модель світу – це та частина когнітивної системи, яка зберігає знання про устрій світу та закони його побудови. Модель світу – це ментальна модель розуміння тексту, яка показує, як співвідносяться знання про світ автора тексту і план змісту тексту.

Когнітивні / ментальні моделі, які показують соціально та культурно важливі стереотипні ситуації, які, у свою чергу, відображають стереотипні сценарії, називаються фреймами. Серед інших когнітивних моделей, які відображають реальний світ у структурованому, упорядкованому, але спрощеному вигляді, Баранов називає "скрипта, сцени, сценарії, плани, матриці, профілі".

Зрозуміло, що будь-яка машинна модель, яка відзеркалює реальний світ у всій його складності повинна будуватися на великій сукупності систематизованих даних (фреймів), які представляють моделі стереотипних ситуацій. Коли потрібно, із пам'яті комп'ютера виводиться фрейм, який відповідає даному класу стереотипних ситуацій і який конкретизується у відповідності до даної конкретної ситуації.

Як відомо, найважливішою подією для розвитку лінгвістики ХХІ століття виявилось виникнення когнітивної науки, яка дала можливість розглядати мову з когнітивної точки зору: "... когнітивна наука виявилася не просто міждисциплінарною, але й такою, яка об'єднала або спробувала об'єднати, з одного боку, старі традиційні науки – математику, філософію, лінгвістику та

психологію, а з другого – підключити до себе нові та навіть паралельно з нею з'явившиєся науки та теорії –теорію інформації, різні методи математичного моделювання, комп'ютерну науку, нейронауки" [1, 6]

Саме поняття концептуалізації представляється центральним для цілого контексту сучасних наукових дисциплін, оскільки це – один з головних процесів пізнавальної діяльності людини, який пов'язаний з утворенням концептів, концептуальних структур і всієї концептуальної системи у мозоку (психіці) людини; живий процес породження живих смислів, відображаючий механізми того, як утворюються нові знання та як можна пояснити здібність людини постійного поповнювати фонд знань про світ. Найважливішим видом концептуалізації світу виступає мовна концептуалізація, оскільки в мові віддзеркалюються всі досягнення в сфері духовної діяльності в цілому.

Концептуалізація світу як окремим образом організований тип пізнавальної діяльності людини може реалізовуватися за допомогою різних когнітивних механізмів: безпосереднє сприйняття світу за допомогою органів чуття на рівні звичайної свідомості, теоретичне осмислення через науковий концептуальний апарат, естетичне засвоєння світу через художні образи, містичне засвоєння через релігійні почуття.

В основі стандартного когнітивістського підходу знаходиться декілька припущень. По-перше, знання представляють як центральну категорію. По-друге, всі когнітивні системи являються символічними: мова – це система символів, які зібрані в моделі. По-третє, когнітивні системи працюють на основі внутрішньої та зовнішньої символізації ситуацій і подій та маніпуляцій з цими символами. Вчетверте, теорія пізнання може розглядатися як програма з символічним формалізмом, яка пристосована до конкретного середовища для того, щоб спостерігати окрему поведінку.

Уся пізнавальна діяльність людини (когніція) розглядається як така, яка розвиває вміння орієнтуватися в світі; ця діяльність пов'язана з необхідністю ідентифікувати та розрізнявати об'єкти. Для забезпечення цих процесів існують концепти, одним з визначенням якого є: "концепт – це семантичне утворення, яке відмічене лінгвокультурною специфікою, яке так чи інакше характеризує носіїв

окремої етнокультури, концепт відображає етнічне світобачення, маркує етнічну мовну картину світу... В той же час це окремий квант знання, який відображає зміст всієї людської діяльності, концепт не безпосередньо виникає із значення слів, а являється результатом поєднання словарного значення слова з персональним і народним досвідом людини. Він оточений емоціональним, експресивним, оцінним ореолом" [2, 6].

Концепт – багатомірна структура, оскільки в ньому можна виділити раціональне та емоціональне, абстрактне та конкретне, етнічне та загальнолюдське. Особливий інтерес представляє те, що у концепті виділяється індивідуальне, персоналізоване бачення світу кожним носієм мови, а найкращий доступ до опису та визначення концепта забезпечує мова. Концепти – це інтерпретатори смислу, які весь час уточнюються та модифікуються: "людське знання повинно мати форму, яка швидко пристосовується до цих змін" [3, 6].

Концепт – це культурно марковані поняття: в його ядрі знаходиться основне поняття, а на периферіях знаходиться все те, що привнесено культурою, традиціями, народним і особистим досвідом.

Прикладний результат когнітивно-лінгвістичних досліджень – це опис національної концептосфери.

Таким чином, не випадково дисципліна "Когнітивне моделювання" була вперше представлена студентам V курсу спеціальності "Прикладна лінгвістика" як така, яка дозволяла об'єднати всі лінгвістичні знання, які були отримані майбутніми фахівцями за п'ять років навчання, тобто головним у цьому підході стало розуміння того, що в інтерпретації мовних явищ природна мова не "відрізняє" екстралінгвістичну реальність від психологічної та соціальної, а тобто мова – це: а) семантичний код, знакова система для шифрування інформації; б) інструмент комунікації, засіб для оформлення і регулювання інформаційних потоків; в) інструмент мислення і пізнання; г) своєрідна та дуже складна система; д) результат неповторної розумово-оцінної діяльності певного етносу, своєрідне світобачення.

Сьогодні в епоху глобалізації особливо важливо підкреслити, що "формування нової культурологічної парадигми як основного в сучасну епоху

підходу до мови визначило новий стиль лінгвістичного мислення, який потребує розроблення свого категоріального апарату" [4, 6], і об'єктом цього підходу виступають національно-мовні моделі світу, які розуміються як виражені "засобами певної мови світовідчуття і світорозуміння етносу. Вербалізовані інтерпретації мовним соціумом навколишнього світу і себе самого в цьому світі" [4, 6].

Це призвело до того, щона відміну від домінанти перших лінгвістичних теорій, певних методологій, що було характерно для лінгвістики XX століття виникла потреба комплексного, багатовекторного вивчення такого складного феномену, як мова, прийшло розуміння того, що розуміння мови неможливе без залучення потенціалу різних галузей знань. Було помічено, що мова характеризується багатотермінантністю: "існування і функціонування мови як організму процесу забезпечується не лише багатьма чинниками різної природи, а й взаємною детермінацією цих чинників, одні з яких є сталими і закономірними, що це більше ускладнює "пояснення мовного феномену" [5, 7]

Все це обумовило головні вектори програми курсу "Когнітивне моделювання", які представлені такими модулями: 1) Модуль 1 "Когнітивне моделювання як можливість багатовекторного представлення мовного феномену" (історія становлення, основні поняття, мовна картина світу, концепт як основа мовної картини світу, структура концепту, методика опису концептів, концепт і стереотипи); 2) Модуль 2 "Особливості моделювання національно-мовного світобачення" (національно-мовна картина світу, концептосфера, моделювання структури емоціональних, соціальних, моральних концептів).

Перші результати, які були отримані в цьому навчальному році, дозволили зробити висновок щодо доречності нашої ідеї, оскільки самостійні проекти студентів, які були спрямовані на порівняння різних концептів у свідомості носіїв української, російської та англійської мов, дозволили молодим лінгвістам використати знання набуті за п'ять років навчання з різних лінгвістичних дисциплін (граматика, комунікативна лінгвістика, лексикологія, психолінгвістика, соціолінгвістика, історія лінгвістичних вчень, практика української та англійської мов тощо), дали багатий матеріал для осмислення

картини світу носіїв своєї та чужої мови, національного менталітету, дозволили по-новому зрозуміти традиційні погляди.

Джерела і література

1. Кубрякова Е.С. и др. Краткий словарь когнитивных терминов. – М., 1988. – с.3
2. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику. – М.: Флинта: Наука, 2007. – с.47
3. Barsalon L.W. Frames, concepts and conceptual fields // Frames, fields and constrasts, 1992, p. 67
4. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу. – К.: Логос, 2004 – 284 с.
5. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). – К. – Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.

Filippova N. M. Cognitive modeling as an academic discipline

The paper represents the general approaches for compiling the manual on cognitive modeling for students majoring in Applied Linguistics. There is an attempt of proving the necessity of knowledge and skill-operation with concepts which are considered mental verbalized entities reflecting human cultural and national images of the reality.

Keywords: *cognitive modelling, picture of the world, concept, frame, knowledge.*